

Mahino'i 'o e Ngaahi Aleapau ki he Vāhenga Taaú

Ko ha fakahinohino vave ma'á e kau ngāué

Ko e hā 'a e Ngaahi Aleapau Ki he Vāhenga Taaú

'Oku fakatahataha'i mai 'e he Ngaahi Aleapau Ki he Vāhenga Taaú (Fair Pay Agreements – FPA) 'a e ngaahi 'iunioni' mo e kautaha 'a e kau pule ngāué 'o e ngāue'angá (employer) 'i he sekitoa ko iá ke nau alea ki he ngaahi makatu'unga fakangāue si'isi'i tahá ki he kau ngāue 'oku fakamalumu ki aí 'i ha ngāue'anga (industry) pe ngāue (occupation). 'Oku 'uhinga 'ení 'e fakataha 'a e kau fakafongā 'o e tokotaha ngāué mo e kau pule ngāue 'o e ngāue'angá ke alea'i mo felotoi ki ha ngaahi makatu'unga fakangāue ki he ngāue 'oku fakahokó.

Kuo pau ke fakakau 'i ha Aleapau Ki he Vāhenga Taaú 'a e tokotaha 'oku 'i he malumu 'o e FPA; ngaahi houa angamaheni; tu'unga vāhenga si'isi'i tahá, kau ai 'a e 'ovataimi' mo e ngaahi tu'unga totongi tauteá; akó mo e fakalakaká; ko e hā 'a e lahi 'o e taimi māiōlō (leave) 'e lava ke ma'u 'e ha tokotaha ngāue; pea mo e lōloa 'o e taimi 'oku 'aonga ai 'a e FPA.

Ko e founa ngāue 'o e Aleapau Ki he Vāhenga Taaú

Kamata'i: 'Oku kamata 'a e founa ngāue ki he FPA 'i he taimi 'e tātānaki ai 'e ha 'iunioni' 'a e ngaahi fakamo'oni 'oku fiema'ú pea 'oatu 'a e fakamatala ko iá 'i ha tohi kole ki he Ministry of Business, Innovation & Employment (MBIE). Kapau 'e tali ia, 'e kamata leva 'a e fealea'aki (bargaining) 'a e ngaahi fa'ahí.

Fealea'aki: 'E fiema'u ha taimi ki he ongo tafa'akí ke na felotoi ki ha ngaahi makatu'unga fakangāue te na fakatou fiemālie ki ai.

Pāloti (toe 'iloa foki ko e fakamafai'i): Hili ha felotoi 'a e ngaahi tafa'akí 'i he fealea'akí, 'e lava leva ke pāloti ki ai 'a e kau ngāue mo e kau pule ngāue 'o e ngaahi ngāue'anga 'oku nau 'atā ki aí pe 'oku nau loto ki he ngaahi makatu'ungá pe 'ikai.

Aofangatuku 'o ha Aleapau Ki he Vāhenga Taaú: Kapau 'e felotoi ha konga lahi 'o e ongo tafa'akí, 'e aofangatuku leva 'a e FPA pea fokotu'u ia ko e lao.

'Oku 'i ai 'a e ngaahi ngafa mo e fatongia kehekehe 'o e kau ngāué, kau pule ngāue 'o e ngaahi ngāue'angá 'i he founa ngāué ni.

Ko hai te ne fakafongā'i 'a hai 'i he lolotonga 'o e fealea'akí

- › Tafa'aki 'a e kau ngāué 'i he fealea'akí: Ko e (ngaahi) 'iunioni' 'oku 'atā ke nau alea ki ha FPA ma'á e kau ngāué kotoa 'oku nau 'i he malumu 'o ha FPA 'oku fokotu'u. 'Oku 'ikai fiema'u ia ke ke hoko ko ha mēmipa 'o ha 'iunioni.
- › Tafa'aki 'a e pule ngāue 'o e ngaahi ngāue'angá 'i he fealea'akí: Ko e ngaahi kautaha 'a e kau pule ngāue 'o e ngaahi ngāue'angá 'oku 'atā ki aí, kau ai 'a e ngaahi kautaha 'a e ngaahi ngāue'angá, 'e lava ke nau fealea'aki ma'á e tafa'aki 'a e kau pule ngāue 'o e ngaahi ngāue'angá.
- › Kuo pau ke faka'aonga'i 'e he ngaahi tafa'aki fealea'akí honau lelei tahá ke fakafongā'i 'a e kakai Maulí 'i he founa 'o e fealea'akí. 'Oku kau heni hono ma'u atu mo fakakaukau'i 'a e lau 'a e kau fakafongā 'o e kau ngāue/pule ngāue 'o e ngaahi ngāue'anga Maulí pea 'oku totonu nai ke fakakau atu 'a e kau fakafongā Maulí 'i he fealea'akí.

‘Oku ma’u ‘e he kau ngaue ‘oku nau ‘i he malumalu ‘o ha Aleapau Ki he Vāhenga Taaú ‘a e ngaahi totonu ‘i he kotoa ‘o e founga ngāue ki he FPA. ‘Oku kau heni hono ma’u atu ‘o e ola fakamuimui taha ki he fealea’akí, ‘oatu ‘a ho’o laú, pe pālotí. ‘Okú ke toe ma’u foki mo e totonu ke ‘oua te ke kau atu ‘i he founga fakangāue ko ‘ení.

‘IO, ‘OKU OU FIE KAU ATU AI:

Tokoni ke kamata’i ha FPA

- ✓ Oku fiema’u ‘e he ‘iunioní ke fakahaa’i ‘oku pou pou’i ‘e he 10% pe kau ngāué ‘e toko 1,000 ha FPA ‘oku fokotu’u atu ‘i h taimi te nau tohi kole aí. Te nau ala fetu’utaki atu kiate koe ‘o kole atu ho fakamatala ki he fetu’utakí & fakaikiiki ki ho’o ngāué.

‘Oku tali ‘a e tohi kole ki ha FPA

- ✓ Te ke ma’u atu ha fakamatala mei he pule ngāue ‘o ho’o ngāue’angá fekau’aki mo e FPA ‘oku fokotu’u haké ‘a ia ‘oku fakamalumu ki ai ho’o ngāué.
- ✓ Tukukehe kapau te ke hū ki tu’a. Ka ‘ikai te ke ta’ofi, ‘e ‘oatu ‘e ho’o pule ngāue ‘i ho’o ngāue’angá ‘a e fakaikiiki ki ho fetu’utaki ‘i he ngāue’angá ki he ‘iunioní koe’uhi ke nau lava ‘o ‘oatu ma’u pē ‘a e me’a ‘oku hokó.
- ✓ ‘Oku ‘ikai fiema’u ia ke ke kau ki ha ‘iunioni.
- ✓ ‘E ngāue’aki pē ‘a ho’o ngaahi fakaikiiki ke ma’u atu ai ‘a e ngaahi fakamatala fakamuimui taha ko ‘ení.

Ngaahi makatu’unga mo e tu’utu’uni ki he fealea’akí

- ✓ Te ke ma’u atu ha fakamatala lolotonga ‘a hono fakahoko ‘a e ngāue ki aí, lava ‘o fili ke kau atu ki ha fakataha houa 2 x 2 ‘oku totongi, ‘e ala fetu’utaki atu ha mēmipa ‘iunioni.

Pāloti hili ha felotoi ‘a e ngaahi tafa’akí ki ha ngaahi makatu’unga fakangāue

- ✓ ‘Oku pāloti ‘a e kau ngāue ‘oku nau ‘atā ki aí ki he ngaahi makatu’unga ‘o e FPA. Pea mo e kau pule ngāue ‘o e ngaahi ngāue’anga ‘oku nau ‘atā ki aí.
- ✓ Kapau te ke fili ke ‘oua te ke kau atu pe ‘ikai kau ki he pālotí ‘i he tu’unga ko ‘ení, te ke ala fakafonu ‘a e foomu fili ke ‘ikai kau ki aí (opt out) pea ‘ave ia ki he pule ngāue ‘a ho’o ngāue’angá. ‘Oku kole ai ki he ‘iunioní ke to’o ho ngaahi fakaikiiki ki he fetu’utakí.

‘IKAI, ‘OKU ‘IKAI KE U FIE KAU ATU:

Fili ke ‘oua te ke kau atu ki he ngāue ‘oku fakahokó

- ✓ ‘Oku ‘ikai fiema’u ia ke ke faka’atā ke ‘oatu ho ngaahi fakaikiiki ki he fetu’utakí ki he tafa’aki ‘a e kau ngāué ‘i he fealea’akí.

‘Oku tali ‘a e tohi kole ki ha FPA

- ✓ ‘E fiema’u ke fakahā atu ‘e he pule ngāue ‘o ho’o ngāue’angá fekau’aki mo e FPA ‘oku fokotu’u haké ‘a ia ‘oku fakamalumu ki ai ho’o ngāué. Te ke ma’u atu ha ‘imeili.
- ✓ ‘E ‘oatu ‘e ho’o pule ngāue ‘i he ngāue’angá kiate koe ha foomu “fili ke ‘ikai kau ki aí”. Kapau ‘oku ‘ikai ke ke fie kau ‘i he founga ngāué, te ke lava ‘o ‘hū ki tu’a’ mei ho’o ma’u atu ko ia ‘a e fakamatalá pe pāloti ki he ngaahi makatu’ungá mo e tu’utu’uní.
- ✓ Oku tauhi ‘e ho’o pule ngāue ‘i he ngāue’angá ‘a e lekooti ‘o e ngaahi foomu “fili ke ‘ikai kau ki aí”. ‘Oku ‘ikai vahevahe atu ‘a ho’o ngaahi fakaikiiki.

Ngaahi makatu’unga mo e tu’utu’uni ki he fealea’akí

- ✓ Tatau ai pē kapau ‘oku ‘ikai ke ke fie kau atu, ‘e fakafofonga’i koe ‘e he tafa’aki ma’á e tokotaha ngāué ‘i he fealea’akí ‘o kau kotoa ki ai ‘a e kau ngāue ‘oku fakamalumu ki aí.

Pāloti hili ha felotoi ‘a e ngaahi tafa’akí ki ha ngaahi makatu’unga fakangāue

- ✓ ‘E lava ke pāloti ‘a e kau ngāue kotoa pē ‘oku ‘atā ki aí ‘i he ngaahi makatu’unga ki he FPA ‘o tatau ai pē kapau na’e ‘ikai ke kau tōmu’a atu ki he founga ngāué.

‘I he taimi ‘oku aofangatuku ai ha Aleapau Ki he Vāhenga Taaú, ‘e kaunga leva ‘a e FPA ki he kau ngāue kotoa pē ‘oku fakamalumu ki ai

Tatau ai pē pe te ke fili ke ‘oua te ke kau atu ki he founga ngāué, kapau ‘oku fe’unga ‘a e ngāue ‘okú ke fakahokó ‘oku ‘i he malumalu ‘o e FPA pea aofangatuku ia pea hoko ia ko e lao te ke kei fakakau atu pē ‘a e ngaahi makatu’ungá ‘i he FPA.

Kuo pau ke fakapapau’i ‘e he kau pule ngāue kotoa pē ‘i he ngaahi ngāue’angá ‘oku ‘i he ngaahi aleapau fakangāue ‘a ‘enau kau ngāue kotoa pē ‘oku nau fakamalumu ki aí ‘a e ngaahi makatu’unga ‘oku tatau pe lelei ange ‘iate kinautolu ‘i he FPA.

Fakamatala lahi ange:

Ki ha fakamatala lahi ange fekau’aki mo e Ngaahi Aleapau Ki he Vāhenga Taaú mo e ngaahi fakamatala fakangāue kehé kātaki ‘o ‘a’ahi ki he www.employment.govt.nz/fair-pay-agreements

Faka’ehi’ehi: Ko e fakamatala ko ‘ení ko ha fakahinohino pē ia, ‘oku ‘ikai ko ha mafai fakalao, pea ‘oku ‘ikai totonu ke fakafetongi ‘aki ia ha fale’i fakalao pe ki hono fakalea ‘o e Lao ki he Ngaahi Aleapau Ki he Vāhenga Taaú 2022. ‘E ‘ikai tali ‘e he MBIE ha fa’ahinga fatongia pe mo’ua ‘i ha fehālaaki ki ha mo’oni’i me’a, ‘ikai fakakau ‘o ha me’a, faka’uhinga pe fakakau ‘oku ala ‘i ai, pe ko e ngaahi nunu’a ‘o ha fa’ahinga tu’utu’uni na’e fakatefito ‘i he fakamatala ko ‘ení.